

Crvena genealogija ili beg od tržišta?

Za genealoga postoji jedna boja: naime, *siva*¹, kaže Niče; jer siva je boja dokumenata, siva genealogija je istorija upisana u materijalnim tragovima, i ona ide naspram plave genealogije Engleza poput Paul Rea. Paul Re svoje *Izvore moralnih osećanja* nikada nije nazvao imenom genealogije – Niče ih je prvi nazvao tim imenom - jer Reova genealogija *moralnih osećanja*, za razliku od Ničeove, ne sagledava moral kao istorijski fenomen. U tom smislu, Ničeova nova genealogija je kontra-genealogija, usmerena je protiv tradicionalnih, engleskih genealogija. Vek kasnije, motiv sivila ponoviće se i šezdesetih i sedamdesetih godina u Francuskoj. Posle Fukoa, prema Pol Vejnu, „Istorija je ničeovska genealogija“², siva i dokumentarna istorija, istorija koja ne traži faktografiju istine, već odnose moći koji je u sadašnjosti formiraju. Međutim, paradoksalnost genealogije je u tome što se u toj sadašnjosti nalazi i jedna profetska dimenzija. Ukoliko pogledamo Fukoova predavanja na Sorboni, sedamdesetih godina 20. veka, u njima ćemo naći nagoveštaj budućnosti neoliberalne kategorijalnosti.

Iako se pojavljuje u vremenu pre Tačer-Regan vladavine, u *Rađanju biopolitike*, Fuko eksplicitno tematizuje političku ekonomiju neoliberalizma. Dakako, Fuko je nemoguće čitati bez Marksa, kao što je nemoguće misliti sivu genealogiju bez crvenih nijansi. Još manje je moguće zamisliti Fukoa kao postmodernog anti-Marksa bez ikakvih veza sa pojmovima poput rada, vlasti ili kapitala³. S druge strane, uočavati ih ispod površine teksta podjednako je uzaludno. Između ova dva pola, umesto eksplikacije genealogije, mogu se postaviti pitanja u vezi sa time koliko ove dve razine danas komuniciraju: kakav je značaj istorije francuske sadašnjice i da li on ima odjeka danas? Drukčije rečeno, postavlja se pitanje o konceptualnoj, ali i političkoj moći same genealogije.

Najpre, nekoliko reči o samom metodu. Genealogija je ispisana na palimpsestima strukturalizma i fenomenologije: nemoguće je govoriti o njenom metodu ukoliko se ne uzme u obzir destabilizacija ideje *sujet fondateur*, utemeljeujućeg subjekta. Utoliko što je genealogija projekat *istorije sadašnjice*, ona ne cilja da napiše istoriju iz ugla samog subjekta, već iz ugla njegovog

1 Niče, F., *Genealogija morala*, Grafos, Beograd, 1986., str. 14

2 Veyne, P., „Foucault revolutionizes history“, in *Foucault and his interlocutors*, ed. Arnold I. Davison, *The University of Chicago Press, Chicago, 1997.* str. 175 (prevod: A.M.)

3 Zanimljiva istorija „pretvaranja“ Fukoa u neoliberala od strane nekoliko njegovih učenika, najpre Fransoa Evalda i Blandin Krigel, može se naći ovde: Behrent, M., *Liber- alism without humanism*, *Modern Intellectual History*, 6,3 (2009), 539-568, na:

<http://history.appstate.edu/sites/history.appstate.edu/files/Behrent%2C%20Foucault%20MIH%20article.pdf>, 01. 10. 2012.

nastajanja, puteva koji su doveli do toga da izvesni subjekt uopšte postoji kao takav. To ne znači govoriti o postmodernoj smrti autora, nego o tome da se pokaže procesualnost subjektivacije, *assujetissement*-a: istovremenog potčinjavanja subjekta i njegovog formiranja *qua* subjekta. Ovo možemo sažeti u jednom odlomku u kojem je Fuko, potpisan pod pseudonimom „Maurice Florence“, u *Dictionnaire des philosophes* opisao sam sebe (odnosno, pod odrednicom „Mišel Fuko“): „Ovi odnosi moći karakterišu način na koji ljudi ‘upravljaju’ jedni drugima: i njihove analize pokazuju kako kroz izvesne oblike ‘upravljanja’ ludima, bolesnima, kriminalcima, itd., ludi, bolesni i delikventni subjekt postaje objekt.“⁴ Još jedna stvar: otkrivanje vela procesualnosti i mehanizama koji vode do formiranja subjekta – to ne znači da odnosi moći *proizvode* subjekt. Oni ga formiraju, nikako ga ne stvaraju. Odnosi moći pretpostavljaju materijalnost, a ne obrnuto. Ne postoji produktivnost *ex nihilo*. To bi, prema belgijskom fenomenologu, Rudi Viskeru, bio avgustinizam XXI veka. Jer, u tom slučaju „[...] moć ne bi bila samo *pro*-duktivna u etimološkom smislu, ona bi se upisala u sve što bi se zakačilo u njenim snopovima svetlosti, ona bi bila produktivna u *industrijskom* smislu, u smislu kreiranja novih objekata.“⁵

„Svetlost“ moći se sprovodi kroz subjekt, ali i od strane subjekta. „Onaj ko podleže potpunoj vidljivosti i to zna, preuzima na sebe stege vlasti; on ih spontano primenjuje nad samim sobom; on u sebe integriše odnos vlasti u kojem istovremeno igra dve uloge; postaje načelo vlastitog potčinjavanja.“⁶ Drukčije rečeno, princip potlačenih je u samim potlačenima; ispod „hladnog čudovišta“ i Levijatana suvereniteta, odvijaju se procesi kojima se subjekt potčinjava „od dole“. U ranim genealoškim projektima (*Nadzirati i kažnjavati*, prvi tom *Istorije seksualnosti*), reč je o odnosima moći koji su „namerni i nesubjektivni u isti mah“⁷; moć ima vlastitu logiku, to je logika govora, diskursa, polja u kojem nešto uopšte može imati smisla, polje u kojem se subjekt pojavljuje kao izveden. Genealogija se bavi subjektom utoliko što može da prati ovu logiku, utoliko što može da prati materijalne tragove odnosa koji su doveli do toga da se on formira. Dispozicije ovih odnosa podrazumevaju *institucionalne* okvire koji, iako se razlikuju, zajedno funkcionišu tako što oformljuju jedan naročit tip subjekta. „Razgraničavanje institucija koje su razvijale logiku »autoformiranja« (vojska, disciplina, zakon, itd.) ne bi trebalo protumačiti kao zlo. Ovde nije reč o formiranju autonomnih oblasti koje se drže samo svojih unutrašnjih principa.“⁸ Drukčije rečeno, dispozicije i institucije formiranja subjekta se ne smeju razumeti

4 Denis Huisman, *Dictionnaire des philosophes*, Presses universitaires de France, Paris, 1984., str. 944. (prevod: A.M.)

5 Visker, R., *Truth and singularity: taking Foucault into phenomenology*, Kluwer Academic Publishers, London, 1999., str. 97 (prevod: A. M.)

6 Fuko, M., *Nadzirati i kažnjavati*, Izdavačka knjižnica Zorana Stojanovića, Sremski Karlovci, 1997., str. 197

7 Fuko, M. *Istorija seksualnosti I: volja za znanjem*, Prosveta, Beograd, 1978., str. 85

8 Sverre Raffnsøe, “Qu’est-ce qu’un dispositif? L’analytique sociale de Michel Foucault”, *Symposium: Revue canadienne de philosophie continentale*, Vol. 12., br. 1, str. 57

kao izolovane, već kao aktivne platforme. Ovo će biti jasnije ako ponovimo osnovno geslo genealogije koje ćemo predstaviti: jer, ovo je takođe i Fukoov odgovor na ideju „univerzalija“. Prvi potez *Rađanja biopolitike* je pretpostaviti da univerzalije ne postoje⁹ – univerzalije u liku države, suvereniteta, zakona. Posao genealogije je da svede ono univerzalno na ono istorijsko.

Raskidanje sa idejom univerzalnosti države ili zakona znači ne pripisati im supstancijalnu strukturu, nego relaciju. To znači ne čitati njihovo postojanje kroz optiku idealnosti *versus* prakse, nego pratiti istorijski specifične oblike njihovog sprovođenja; odustati od trasiranja strukturalne nužnosti u ime pokazivanja nasilja njenog trenutnog uspostavljanja. U ovim okvirima se sagledava transformacija tržišta; i drugi deo rada će biti posvećen konkretizaciji Fukoovog shvatanja tržišta. Jer, Fukoov *novum* istovremeno ga i spaja i odvaja sa onim što bismo mogli nazvati dvadesetovekovnim genealogijama neoliberalizma – Polanji, Šumpeter, Hajek et al. Međutim, imena koja pišu o istoriji neoliberalizma, istovremeno u njemu traže klice njegove propasti. Kod Polanji društvo predstavlja antagonistički subjekt uspostavljanju tržišta; kod Šumpetera interne kontradikcije kapitalističkih odnosa rutinski stvaraju pojavu preduzetnika i inovatora, iz kojih sledi mogućnost destrukcije tih istih odnosa, itd. Prema Gordonu i Mišel Dinu, rizikujući banalizaciju, kod ovih imena ipak možemo naći zajedničku nit. Ta nit je „semiologija katastrofe“¹⁰: svi se oni obraćaju sadašnjici kroz prizmu prošlosti, oni prate njene znakove da bi otkrili aktivne ili pasivne potencijalnosti krize i katastrofe.

Genealogija, nasuprot tome, uvek nastupa sa izvesnom provizornošću, bez trijumfalnih iskoraka, bez teatralnih deklaracija ili apokaliptičkih interpretacija. Ona nije ni semiologija katastrofe niti dijalektika spasa. Ne jeftina prognostika, nego radikalna dijagnostika. *Protiv anahronizama*, ona aktualizuje istoriju, da bi pokazala kontingenciju koju pojmovi poput „rada“, „kapitala“ itd. nose u sebi. Bez univerzalnosti, na tlu istorije, parafrazirajući jedno odlučno mesto iz *Kapitala*, možemo reći da genealogija zalazi u mračni svet produkcije, ali produkcije samog subjekta. Šta ovo znači u konkretnoj analizi geneze neoliberalizma i u čemu se nalaze prednosti i ograničenja genealogije?

* * *

Dakle, treba u kratkim crtama opisati šta je to neoliberalizam za Fukoa. To uopšte nije nekakva ekonomska doktrina, niti se može posmatrati u binarnosti idealnotipskih politika *versus* praktičkog sprovođenja. Neoliberalizam nema

9 Fuko, M., *Rađanje biopolitike*, Svetovi, Novi Sad, 2004., str. 14

10 Dean, M., *Governmentality: power and rule in modern society*, Sage, London, 2010., str. 53

nikakvu idealnost. Ključ ne treba tražiti u diskrepanciji između neoliberalnog *Eigenwelta* i *Fabelwelta*, pravog sveta i sveta bajki. Naravno, nepobitno je da ideološke sprege postoje i dan danas, i u zemljama periferije koliko i u „centru“. Međutim, iako je altiserovsko nasleđe uvek evidentno kod Fukoa, ono što on napada nisu ideološki mehanizmi. Ideologija je upravo ono „plavo“ polje što genealogija ne analizira; iako je ne negira, ona je izvan njenog opsega. Problematika je prosto drukčije fokusirana. Fuko pokazuje neoliberalizam u svom svetlu, kao *manière de faire*, kao način sprovođenja stvari, kao sistem znanja. U tom smislu Fuko ne analizira neoliberalizam kao ekonomsku doktrinu. Jer kako drukčije objasniti ogromnu socijalnu geografiju neoliberalizma, koja često u sebe uključuje ne samo desni nego i levi deo političkog spektra? Upravo to je i prednost analize neoliberalizma kao specifičnog *sistema znanja*. Podela ekonomskog i ne-ekonomskog mu ne izmiče, ona se gradi unutar tog sistema. Stoga, prema Fukou, ovde nije reč *samo* o ekonomskoj doktrini.

Štaviše, ovim se hoće trasirati i sposobnost tržišta da se pojavi pod velom naturalizacije. Ovde postoji implicitna tautologija tržišta kao autonomne pojave; neoliberalizam počiva na ideji koja postulira tržište kao ekonomsku realnost po sebi. Kao da se nije isprao sloj Smitove historizacije ekonomskog *nagona* čoveka. Uprkos renovaciji koja prati neoliberalne politike, historizacija i naturalizacija tržišta su momenti koji i dalje opstaju. „Tržište je u ljudskoj prirodi“, piše Džejmson, i to je propozicija koja se danas ne sme ostaviti netaknutom¹¹. Dakako, Fuko nije ni prvi ni poslednji koji napada ovo. Autonomija samoreglativnog tržišta se istorijski doslovno *uspostavljala*; istorija slobodnog tržišta je do te mere krvava da se sam kapitalizam morao katkad štititi od njenih efekata¹². Ali, u tom svetlu Fuko napada ulog: on to čini pokazivanjem kako se preko procesa oblikovanja subjekta kao individue, prema modelu preduzetnika, stvaraju uslovi mogućnosti tržišta.

Ono što karakteriše vezu između liberalizma i neoliberalizma, prema Fukou, jeste izvesna ekonomska antropologija. Grubo rečeno, dok se u liberalizmu naglašavala *razmena*, u njegovoj „neo“ varijanti se naglašava *konkurencija*. Prvi pol liberalnog *creda* je podrazumevao istorizaciju razmene, kao deo čovekove konstitucije kod pomenutog Smita, dok se ideja prirodnosti tržišta razvijala kod fiziokrata; njegov tok je ono što politika treba da prati, a ne da uslovljava. S druge strane, dominantni ton neoliberala XX veka Fuko vidi u naglašavanju

11 Jameson, F., *Postmodernism; Or, the Cultural Logic of Late Capitalism*, Duke University Press, Durham, 1991, str. 263

12 Prema Karl Polanji, monetarna politika liberala u Engleskoj je dovela do toga da su se industrijska i druga preduzeća morala naknadno spasavati od slobode „samoreglativnog“ tržišta. Pošto su posmatrali novac kroz fikciju robe, njegovo regulisanje je prepušteno tržištu. Međutim, budući da je količinu novca regulisao odnos ponude i potražnje, cene su drastično opadale, da bi se ovo rešilo tek posredstvom Centralne Banke koja je regulisala valutu: „Paradoksalno je što od razarajućih posledica samoreglativnog tržišta nisu morali da se čuvaju samo ljudska bića i prirodni resursi već i sama organizacija kapitalističke proizvodnje“. Polanji, K., *Velika transformacija*, Filip Višnjić, Beograd, 2003., str. 135

socijalno-konstruisane dimenzije *homo economicusa*, po principu konkurencije. *Rađanje biopolitike* prati neoliberalizam kroz sijaset ekonomskih i političkih analiza neoliberala od Valter-Lipman kolokvijuma, nemačkih ordoliberala pa do njegovog američkog oblika, te u krajnjem i onog u tadašnjoj Francuskoj. Međutim, pozadina novog tržišta je u prethodno pomenutoj distinkciji između liberalizma i neoliberalizma; nemoguće je govoriti o odnosima moći ukoliko se ne uzme u obzir fiziokratski pokušaj da se racionalnost utemelji u ekonomskim odnosima, a ne u suverenoj moći princa. Nemoguće je razumeti otkuda govor o odnosima moći kao instrumentu tržišta, ukoliko se ne uzme u obzir Smitova anti-epistemološka deskripcija tržišta, koja je ujedno i kritika fiziokrata: prema Smitu *tržište se ne može saznati*; njegove sile nemoguće je predvideti, nemoguće je uzeti u obzir celokupnost odnosa u tržištu. Tržište ne sme regulisati nijedan subjekt, pogotovo ne država, ono nema ni boga ni gospodara. Ono samo reguliše svoje odnose. Stoga, *nevidljivost* odnosa moći prati konstitutivnu ulogu koju *nevidljivost* tržišta igra u uspostavljanju ranog liberalizma. Jer, tržište se ne može spoznati, ono se ne može videti. Istovremeno, vera u nevidljivu ruku tržišta i *laissez-faire* morala je da se osigura konkretnim praksama.

Dakako, u neoliberalizmu ovaj princip nema toliku snagu kao ranije, ali princip tržišta i dalje ostaje važeći. Smešteno u kontekst u kojem ga Fuko analizira, spoj genealogije i neoliberalizma se odigrava upravo u vreme kada Žiskar Desten, ministar finansija, u Francuskoj uvodi liberalne reforme. Od 1945. pa do 80-ih dešava se situacija da se problemi masovnog zapošljavanja, nabavke društvenih dobara i izbegavanja posledica devalvacije, itd., stavljaju u novu shemu. Zbog socijalnog osiguranja cena rada je rasla; Žiskarov odgovor je bio postepeno uvođenje negativne takse: „socijalni doprinos, da bi bio društveno efikasan i da ne bi remetio ekonomiju, ni u kom slučaju ne treba da se pojavi u obliku kolektivne potrošnje.“¹³ Odgovor je bio zameniti ovaj doprinos novčanim dodatkom koji će se isplaćivati svima onima koji su ispod određene granice primanja. Međutim, ovo je podrazumevalo da se odnos ekonomije i socijalnog postavi tako da se autonomija onoga ekonomskoga nikako ne remeti, kao što je to bilo kod principa socijalne zaštite koja je zbog raspodele prihoda uticala na cenu rada, što je značilo „uplitanje u zakone tržišta“. Štaviše, ne-remećenje ekonomskog toka tržišta podrazumevalo je da postoji jedan subjekt, koji sadrži ključnu reč koja vezuje biopolitiku i neoliberalizam. To je *populacija*.

Na primeru negativnih taksi Fuko izvodi spoj ova dva termina: jer, utoliko što se liberalizovanje poreskog sistema oslanjalo na ideji povećavanja zaposlenosti i smanjenja siromaštva, ono ga je zapravo proizvodilo. Osnovni uzroci siromaštva su upravo i uzroci njegovog smanjenja, a to su tržišne politike: negativni porezi nisu iskorenjavali siromaštvo, nego su omogućavali pokretljivost populacije. Prema Fukou, „To bi, dakle, bila neka vrsta pokretne populacije, koja se kreće iznad i ispod praga, koja za ekonomiju, koja je odustala od svog cilja

13 Fuko, M, *Rađanje biopolitike*, Svetovi, Novi Sad, 2004., str. 280

masovnog zapošljavanja, predstavlja neiscrpnu rezervu radne snage, koja se da crpeti ako za to postoji potreba, ali koja takođe, može biti potpomognuta, ukoliko postoji potreba.¹⁴ Ovde imamo jednu prizmu koja je od važnosti kada je reč o posmatranju populacije kroz neoliberalna sočiva: to su potrebe, radna snaga, i mobilnost. Ovi i drugi faktori, koji prate život populacije, statistički igraju dvostruku ulogu kao činioци dijagnoze, ali istovremeno i preskripcije. Reč je o uslovljavanju slobodnog tržišta pomoću formiranja subjekta interesa, pomoću uslovljavanja „slobodnog“ subjekta. Reč je o tome da se upravljanje sprovede ne samo „odozgo“, nego da ga sam subjekt sprovodi kroz sebe. „Liberalizam, u onom smislu u kom ga ja razumem, liberalizam koji se može okarakterisati kao nova veština upravljanja stvorena u XVIII veku, suštinski implicira odnos stvaranja/uništenja [sa] slobodom.“¹⁵ Subjekt *homo oeconomicus-a* kao nosilac individualnog interesa nije svodiv na *homo juridicus* ili *homo legalis*, nego ima primat u odnosu na njih.

* * *

Zanimljivo je pogledati kada Fuko piše o neoliberalizmu otprilike onda kada on otvorenije zauzima evropski prostor. To znači nakon raspada Bretonvudskog sistema deviznih kurseva 1971., i nakon američkog ukidanja konvertabilnosti dolara i zlata, u vremenu pre Regana, i dok je gvozdена lejdi, Tačerova, tek dolazila na vlast. U širem kontekstu gledano, on piše o ekonomskim, političkim i socijalnim opasnostima neoliberalizma onda kada se njihovi dosezi nisu mogli odmeriti: francuska levica je heterogena po pitanju odgovara na ovu novu pojavu; francuske i engleske komunističke partije polako odustaju od diktature proletarijata (protiv čega je u Francuskoj Balibar pisao); bez obzira da li ćemo odrediti ovo vreme kao postmodernu, kao stanje (Liotar) ili ćemo iz ugla marksizma govoriti o istoriji koju prati akademizacija i odvajanje od pokreta (Peri Anderson), Fukoa ćemo teško moći smestiti u ili-ili poziciju s obzirom na date situacije. Posao genealogije je bio da upravo pokaže kontingentnost ekonomskih zakona, da pokaže anti-kauzalnost ekonomije, nemogućnost da se ekonomski zakoni posmatraju kao da sadrže vlastitu uzročnost, da su upravo *anti-nomni*. Ona je takođe uputila pogled u dubinu budućeg neoliberalizma; u tom smislu govor o životu nije slučajna. Govor o populaciji je ipak fenomenalna stvar, stvar koja se drži vlastite manifestacije; govoriti o životu kao principu i korenu biopolitike ipak podrazumeva i korak dalje u tome da se pokaže šta sve podrazumeva materijal jednog subjekta. Drukčije rečeno, cilj je otkriti spregu između politike i života koja prevazilazi vlastitu manifestnost. Drugo, vrlinu

---

14 *Op. cit.*, str. 285

15 *Op. cit.*, str. 95.

genealogije možemo razumeti i u otklonu od fetišizacije produktivnosti. Kao što piše Bodrijar u svojim ranim danima: samo-kritika markzisma mora uzeti u obzir jedan bauk revolucionarnosti, a to je bauk proizvodnje. Genealogija neoliberalizma, koja otkriva uslove i načine na koji se ulaže u život, rad i populaciju, zasigurno ima obećavajuće potencijale da već u korenu odbaci ideju da je produktivnost emancipatorna, ili da se kriza rešava viškom produktivnosti, i da pokaže da je upravo ona ta koja ju je prouzrokovala. Jer ono na šta neoliberalna biopolitika cilja jeste upravo trošenje života, koje nikada nije neutralno, već uvek ili pozitivno ili negativno.

Međutim, granice genealogije su ujedno u onome na šta ona najviše i cilja: najpre, to nije ekonomska analiza, i ona samo uslovno zalazi u ekonomsko polje. Prema Albertu Toskanu, upravo je u tome opasnost: da se odbacivanje univerzalija kod biopolitike ne pojavi kao uspostavljanje same biopolitike kao nove univerzalije¹⁶. Primera radi, raspadanje *welfare state*-a nije dakako bio simptom metafizike zapadne racionalnosti niti upravljaštva. Ova analiza je korisna samo dokle god u očima imamo još uvek ideju da kapitalizam proizvodi klase i da se njegove promene moraju posmatrati kroz klasni antagonizam. Granice genealogije su takođe u silama koje formiraju subjekt; to je istorija sadašnjice, a ne njena transgresija. Sadašnjica je limes genealogije, najveća tačka do koje ona može doći, ali koju ne može nikada prekoračiti. Istorijsku singularnost treba zahvatiti, ali ne znamo kuda će nas ona voditi. Ovo je verovatno momenat u kojem je genealogija najviše post-moderna (priče o identitetu su sekundarne, to je metodološka pretpostavka, a ne ontološka teza). Genealogija je u ovome najviše post-moderna, iako sebi postavlja zabranu profetizacije. Budući da ne spada u domen ekonomske kauzalnosti, genealogija sebi zabranjuje ne samo ekonomsku profetizaciju, nego i sagledavanje transgresivnosti subjekta koji opstaje kroz istoriju. Otpor, i agonizmi i antagonizmi subjektivnosti su svi smešteni u trenutne mreže moći, oni su omeđeni sadašnjicom. Na šta mislimo pod ovime? Mislimo na to da genealogija nikada ne bi priznala modernu kao „nedovršeni projekt“. Moderna je za genealogiju istorijski specifična pojava, koja ima svoj datum rođenja i datum svoje smrti. Ideja da kroz istoriju postoji dugovečna tendencija ka marksizmu ili komunizmu, koja pak nije naturalna već društveno uslovljena, izvestan je paradoks u njenim mehanizmima. Genealoga zaslepljuje ideja da u istoriji postoji nešto trans-istorijsko. Međutim upravo je ovo soteriološki elemenat koji se pokazuje kao emancipatoran. Za Francuze, i njihove učenike, treba biti oprezan pa otpor ne vezati samo za kontriranje postojećim strukturama: kod Altisera, jedina mogućnost kontriranja ideologiji, jeste upravo druga ideologija; ne postoji ne-interpelirani subjekt. Za Badjua, u arapskom proleću, „Ono nepostojano je ustalo“¹⁷, a ustajanje mase je ustajanje

16 Toscano, Alberto, *Abstract life*, tekst pročitan na skupu 'Italian Thought Today', dostupan na http://www.gold.ac.uk/media/Toscano_Abstract_Life_Kent.pdf

17 Badiou, A., *The rebirth of history: times of riots and uprisings*, Verso, London, 2012., str. 56 (prevod: A.M.)

egzistencije. Pobune predstavljaju događaj kroz koji se pojavljuje imanentna, ali ne-prisutna istina. U tom smislu one zaslužuju Bensaïdovu oznaku *čuda*¹⁸. Negri praksama otpora naziva ontološke prakse¹⁹; čitava istorijska mogućnost kreiranja komune zavisi od ontoloških praksi kojima se ona ujedno distancira od vladajućih struktura moći. Dakako, čitav ovaj problem se zasniva na vezivanju radne snage sa „konstitutivnom moći“, što se najbolje može videti u navedenom tekstu, iako kod Negrija to vezivanje ima i svoje ranije, opet fukoovske, *biopolitičke* korene²⁰. No, kod Fukoa, otpor se uvek pretpostavlja, kao što se pretpostavlja i sloboda subjekta. Međutim, ukoliko lom odnosa moći i ekonomskih zakona treba tematizovati, utoliko poslednje pitanje koje treba postaviti, jeste upravo pitanje – *u ime čega se otpor dešava?* Do tog pitanja nas vodi paradoksalnost genealogije. To nije pitanje ni identiteta subjekta, niti njegove destrukcije, nego otvorene mogućnosti njegove emancipacije.

---

18 Oni „[...] postaju čudesni u Spinozinom smislu – čudo je događaj čiji uzrok ne možemo objasniti“ Bensaïd, D.: „Alain Badiou i čudo događaja“, *Čemu*, god. X, br. 20/2011., USF Zagreb, str. 139.

19 Negri, A., „Est-il possible d'être communiste sans Marx“, *Actuel Marx*, 2010., Br. 48, str. 47 (Prevod: A.M.)

20 To se može lako uočiti već u *Imperiji*, u odeljku o „Biopolitičkoj produkciji“. Negri deo nasleđa francuskog post-strukturaliste vidi u univerzalizovanju koncepta biopolitike, ali i biomoci kao ontološke forme otpora: „[...] kada vlast postane potpuno biopolitička, celokupno društveno telo obuhvaćeno je mašinom vlasti i razvijeno u svoju virtuelnost. Odnos je otvoren, kvalitativan i afektivan. Društvo, sumpsumirano u jednu vlast koja seže do ganglija društvene strukture i njegovih razvojnih procesa, reaguje kao jedno jedino telo.“ Hardt, M., Negri, A., *Imperija*, Izdavački grafički atelje „M“, Beograd, 2005., str. 38